

İstanbul Kapalıçarşı'sı ve Mekânsal Kurgusu*

F. Gülşen Gülmez

Türk şehirlerinde çarşılar, ticaret hayatının ve şehrin gelişmesi için her zaman vazgeçilmez öneme sahip olmuş, genellikle bedesten ve çevresinde gelişen ticaret hayatıyla birlikte şekillenmişlerdir. Çarşı ve bedesten yapısı arasındaki bu oluşumun halen canlı bir örneği olarak varlığını sürdüren İstanbul Kapalıçarşı'sı, Bursa (1406), Tire (1402), Edirne (1421) ile beraber dördüncü bedestenli çarşıdır (Küçükerman ve Mortan, 2007).

İstanbul Kapalıçarşı'sı asırlardır oluşturduğu tarihi, karakteristik mekânsal kurgusu, bulunduğu yeri sahiplenen yapısı ve şehirle kurduğu çok yönlü ilişkisi nedeniyle kuşkusuz kültür mirasımızın en özgün örneklerinden biridir. Dikkati çeken nokta, nerede başlayıp nerede bittiği anlaşılmayan bu özgün yapının bulunduğu yerde, sırları ve biriktirdiği hikâyeleriyle birlikte bütün canlılığıyla varlığını korumuş olmasıdır. Bu yazının amacı, Kapalıçarşı'nın mekânsal kurgusunu; caddelerin, sokakların, eksenlerin, hanların, bedestenlerin ve kapıların bir araya gelerek oluşturduğu bütün üzerinden, tarihsel gelişimi, topoğrafyayla ilişkisi, şehir dokusundaki yeri ve sınırları ile birlikte değerlendirerek çözümlemektir.

Tarihsel Gelişim

Kapalıçarşı'nın hikâyesi, Bizans'ın harap şehri üzerine kurulan İstanbul'un tarihi ile başlar. Bu aynı zamanda Bizans şehri Konstantinopolis'in, Türk şehri İstanbul'a dönüşümünün de başlangıcıdır. Fatih Sultan Mehmet, ölümüne kadar geçen sürede Türk-İslam şehri görünümünü alacak olan İstanbul için, fetihten itibaren çok yönlü imar faaliyetleri başlatmış, bu kapsamda Ayasofya'ya ait vakıf olması amacıyla bir bedesten yaptırmıştır. Fatih'in emriyle yapılan ve bugünkü adıyla Cevahir Bedesteni olarak bilinen bu yapı, sadece merkezinde yer aldığı Kapalıçarşı'nın değil, İstanbul'da günümüze kadar gelen çarşı ve ticaret hayatının da başlangıcını oluşturmuştur (Cezar, 1985; Mortan ve Küçükerman, 2011; Kuban, 1996).

Sokaklarında rahatlıkla dolaşılan ve alışveriş yapılan, herkese açık bir alan olan Kapalıçarşı,

Cerasi'nin tarifiyle, şehirde yaşayan bütün sosyal grupların, kadın ve erkeğin karşılaştığı, *kamusal yaşamın gerçekleştiği*, merkezdeki yerdir. Yine Cerasi'nin vurguladığı gibi, şehrin *hayat damarlarının attığı* çarşının da canlı bir örneğidir (Cerasi, 1999a:115).

Loş sokaklarındaki telaşlı insan kalabalığı ve renkli dünyasıyla hayat bulan karakteristik yapısını günümüze kadar koruyan Kapalıçarşı, asırlardır düzenli olarak her sabah açılmış ve her akşam kapanmıştır.

Merkezinde yer alan Cevahir Bedesteni etrafında 250 yıllık bir zaman dilimi içinde gelişen ve bugünkü boyutlarına ulaşan Kapalıçarşı, çok sayıda yangın ve deprem geçirmiştir.¹ Bunlardan 1730 yangını ve 1894 depremi fiziksel yapısında önemli değişikliklere neden olmuş, 1954 yangınından sonra ise yeni işlevler eklenmiştir. (Baş, 2008; Cezar, 1985; Gülersoy, 1994; Mortan ve Küçükerman, 2011; Börü ve Evrenberk, 1956)

Bu değişikliklerin ilki 1730 yangınına bağlı onarımlarda Damat İbrahim Paşa tarafından dükkânların kâgire çevrilerek sokakların üstünün kapatılmasıdır. Böylece çarşı bugünkü yapı-

Harita 1. 1894 depremi sonrasında yapılan onarım durumunu gösteren harita. (Birinci satır, koyu renk: Padişah hazretlerinin [Hükümet'in] himayeleriyle eksikleri tamamlanarak açılışları yapılacak olan yerleri; ikinci satır, açık renk: Eksikler tamamlanarak bir aya kadar açılış yapılacak yerleri gösteren lejant. Ölçek 1/1500, Çeviri R. Filiz Atay, İÜ; Nadir Eserler Kütüphanesi, Yıldız Albümü 90859-0017).**

oluşturur. Gerçekte topoğrafya, zorlayıcı koşullarıyla çarşının bütünleşmiş ve süreklilik gösteren üstü kapalı sokaklarına fırsat vermemiş, bu yönde gelişimini engellemiştir. Ancak Haliç limanlarının sağladığı güçlü ticaret bağlantısı nedeniyle, Kapalıçarşı'ya kadar olan bölgenin boş kalması da mümkün olamayacağından, ticaret yapıları olan hanlar, bu dik yamaçta yer almış çarşının bu yöndeki sınırını oluşturmuştur (Kuban, 1996; Kösemen, 2005). Böylece bugünkü yapısına kavuşan bölge, bu yönde gelişemeyen Kapalıçarşı'yı işlevsel olarak tamamlamış, sınır olmanın ötesinde ayrılmaz bir parçası olmuştur.

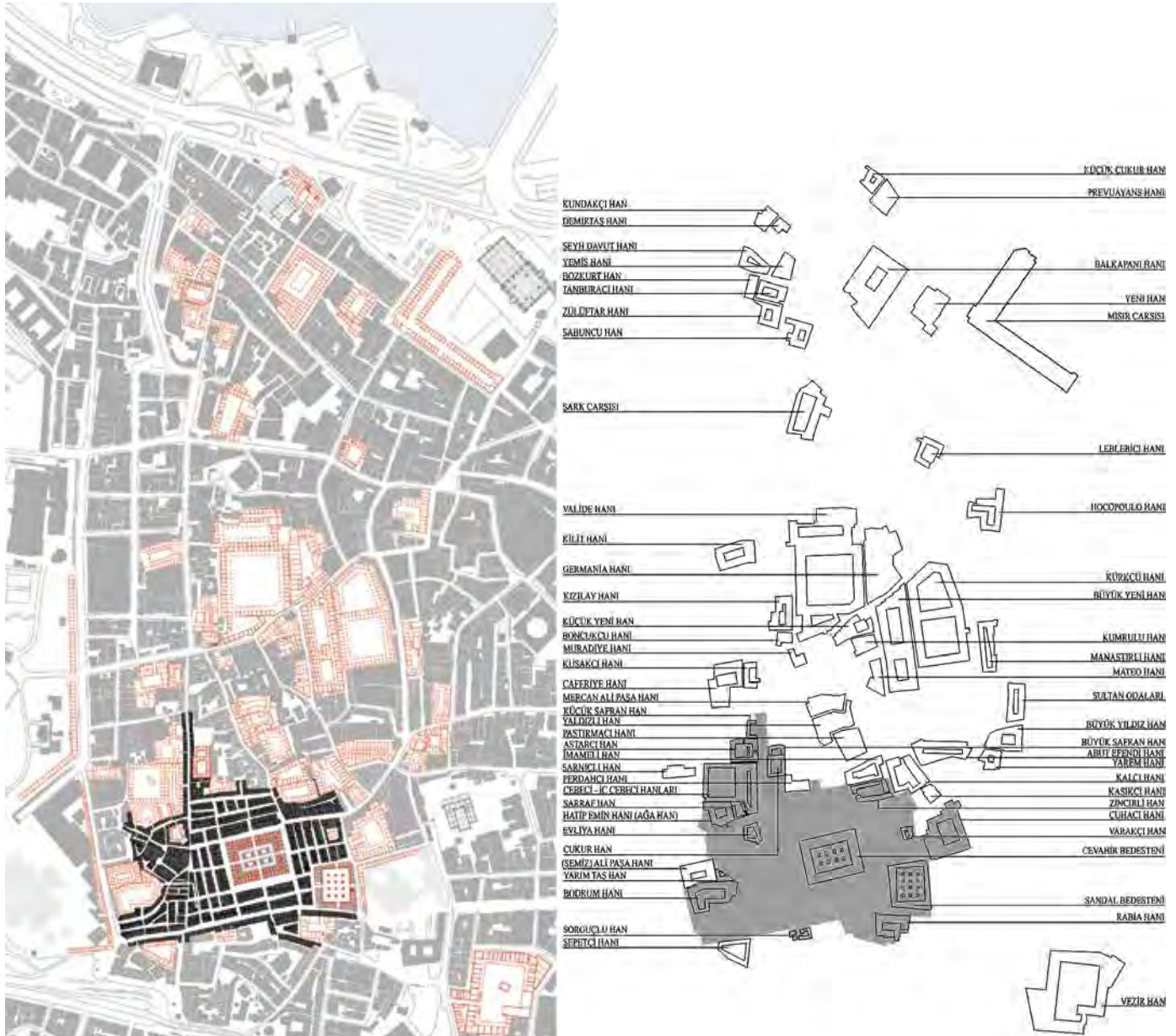
Çarşının güney yönündeki sınırını oluşturan Yeniçeriler Caddesi, kuzeyde Haliç, güneyde Marmara Denizi'ne inen dik yamaçları birleştiren çizgi üzerindedir. Topoğrafya kaynaklı bu çizgi aynı zamanda Bizans'ın *Mese*, Osmanlı'nın Divan Yolu olarak kullandığı şehrin önemli eksenlerin-

den biridir. Kapalıçarşı'nın bu eksenini aşarak devamlılık gösterememesi kuşkusuz sadece topoğrafyaya bağlı değildir. Marmara limanlarının Haliç limanlarından daha kısa süre varlık göstermesi, bu yönde ticaret bağlantısını zayıflatmıştır. Dolayısıyla çarşı bu yönde daha az varlık göstermiş, adeta kendini sınırlamıştır. Ancak ticaret hayatı, bu yönde devamlılık gösteren sokaklar ve hanlar nedeniyle varlığını korumuştur.

İstanbul Üniversitesi üst kotta yer alan büyük bahçesiyle, Beyazıt Camii ise anıtsal boyuttaki yapısıyla batı yönünde çarşısı sınırlar. Bu yönündeki dükkân dizilerinin oluşturduğu keskin ve net çizgi, diğer yönlerde göre daha belirgin bir sınır oluşturur. Ancak, ticaret hayatının devam ettiği sokaklar ile Kapalıçarşı'yı Beyazıt Meydanı'na bağlayan Sahaflar Çarşısı 1894 depremiyle dışarıda kalmasına karşın, yoğun yaya kullanımı nedeniyle adeta çarşıya hizmet eder.

Harita 3. Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi (Çeçener'in Hanlar Bölgesi haritası esas alınarak üretilmiştir, Çeçener, 2011).

Harita 3a. Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi lejantı.

Kapalıçarşı'nın doğu yönündeki sınırını Mahmutpaşa Mahallesi ve Nuruosmaniye Camii oluşturur. Adını Sadrazam Mahmut Paşa'dan alan mahalle, şehrin merkezine yakınlığı ve manzaraya hakimiyeti nedeniyle konut bölgesi olarak gelişmiştir. İleri gelenlerin yaşadığı ve İncalık'ın "ekâbir semtleri" olarak tanımladığı mahalle, konut yerleşimi olması nedeniyle Kapalıçarşı'yı işlevsel olarak sınırlamıştır (İncalık, 1996). Ancak yangınlar sonucu yok olan ahşap konutların yerini zamanla han vb. ticaret yapıları almış, aynı Hanlar Bölgesi gibi, topoğrafyanın zorlayıcı koşullarına karşın limanlar nedeniyle bölge, gelişen ticaret hayatının dışında kalamamıştır. Bugün Mısır Çarşısı ve Kapalıçarşı arasındaki güçlü yaya bağlantılarından biri olan Mahmutpaşa Yokuşu, şehrin ticari öneme sahip eksenlerden biri olarak halen varlığını sürdürmektedir.

Nuruosmaniye Camii ise anıtsal boyuttaki yapıyla sınır oluşturmaya karşın, Kapalıçarşı'yla kurduğu ilişki nedeniyle aralarında belirgin bir sınırın tanımlanması oldukça güçtür. Çünkü cami, yapısal olarak sınır oluştursa da içinden geçilerek Kapalıçarşı'ya ulaşma izin veren avlusunun kurduğu yaya bağlantısı ve bahçe terasının alt kotundaki dükkân dizilerinin sağladığı işlevsel süreklilik nedeniyle çarşıya hizmet eder (Kuban, 1996).

Kapalıçarşı, bugün sınırları içinde adeta küçük bir şehir gibidir. Bunun nedeni, büyük

ölçüde içinde bulunduğu şehrin sokak kurgusunun içeride aynen devam etmiş olmasıdır. Bir yandan içinde bulunduğu çevrenin fiziki koşullarıyla oluşturduğu bütün, diğer yandan işlevsel sürekliliğe olanak sağlayan yapısı nedeniyle çarşığı, sınırları içinde kapalı sokaklar bütünü olarak tanımlamak da yeterli değildir. Gerçekte çarşının bugünkü yapısının oluşmasında şehir dokusundaki yeri belirleyici olmuştur.

Şehir Dokusundaki Yeri

Bir bedesten yapısından, Kapalıçarşı'ya kadar gelişen süreçte, çarşının bugünkü boyutu ve sınırları önemli ölçüde Cevahir Bedesteni'nin şehir içindeki konumu ile ilişkilidir. Bu nedenle çarşının zaman içindeki gelişimi ve günümüze kadar varlığını güçlü bir şekilde korumuş olması, bedestenin yer seçiminin tesadüf olmadığını gösterir.

Konstantinopolis ve İstanbul'da şehrin kullanım biçimi çok değişmemiş, liman, ticaret ve yönetim merkezleri yerinde kalmış, Osmanlı Bizanslılar tarafından oluşturulmuş bu kurguyu ticari anlamda geliştirmiştir (Kuban, 1996; Doğutan, 1992). Şehrin kullanımındaki bu sürekliliğin ardında yatan gerçek, aynı zamanda şehrin kurgusunu da belirleyen topoğrafyadır.

Konstantinopolis'te topoğrafyanın oluşturduğu iki eksen dikkat çeker. Bu eksenlerden biri, doğu - batı yönünde Haliç'e paralel *Mese*, diğeri kuzey - güney yönünde, Haliç ve Marmara limanlarını bağlayan *Macros Embolos*'tur. Birbirine dik olarak kesişen bu eksenler, Bizans şehrindeki ticaret hayatının ipuçlarını da verir (Mango, 2016a). *Macros Embolos*, liman bağlantılarını kurarken, *Mese* ve devamındaki Ayasofya Meydanı, limanın beslediği çarşı olarak işlev görmüştür. Şehirde var olan çarşı kurgusu ile birlikte eksenlerin kesişme noktasında, her iki yönde denize dik inen yamaçları birleştiren düzlük, bedesten ve etrafında oluşması istenen çarşı oluşumuna olanak sağlamıştır. Kapalıçarşı'nın başlangıcını oluşturan bedestenin yer seçimi, kuşkusuz bu nedenle *Mese* ve *Macros Embolos* eksenleri ile ilişkilidir. Kapalıçarşı ve çevresinde oluşan ticaret hayatının, varlığını koruyarak günümüze ulaşmış olması ise bedestenin yer seçiminin doğruluğunu gösterir (Küçükerman ve Mortan, 2007; Kuban, 1998; Kösemen, 2005; Wiener-Müller, 2001; Mango, 2016a).

Mekânsal Kurgu

Kapalıçarşı'nın karakteristik mekânsal kurgusu fiziki olarak birbirine benzerliği oldukça şaşırtıcı

Harita 4. Cevahir Bedesteni'nin *Macros Embolos* - *Mese* eksenleri ile ilişkisi ve Kapalıçarşı'nın şehir dokusundaki yeri.

ve sürprizli olan, Özdeş'in "birbirinin aynı ve muntazam bir şekilde olsa idi herhalde bize bu kadar enteresan gelmezdi" dediği sokaklardan oluşmuştur (Özdeş, 1998:33). Bu sokak yapısı içinde dikkati çeken nokta birbirini dik olarak kesen iki eksen ve Cevahir Bedesteni'nin belirlediği sokak düzenidir.

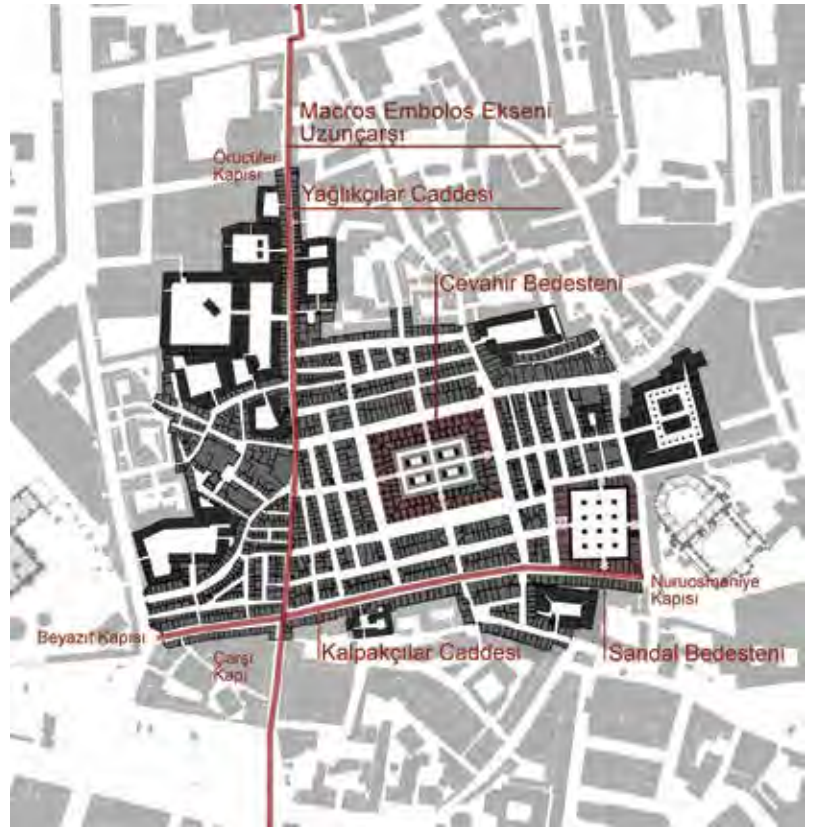
Düşeyde Yağlıkçılar Caddesi ve yatayda Kalpakçılar Caddesi'nden oluşan eksenler, doğrudan dışarıya açılan ve Kapalıçarşı'nın kesintisiz devam eden caddeleridir.

Yağlıkçılar Caddesi, Örtücüler ve Çarşıkapı kapılarını birbirine bağlayan kuzey - güney yönündeki eksendir. Gerçekten bu eksen Hanlar Bölgesi içinde Uzunçarşı adıyla bilinen ve Bizans'tan beri şehrin ticaret eksenini oluşturan *Macros Embolos*'un Kapalıçarşı içindeki devamıdır. Kuşkusuz bu nedenle Kapalıçarşı'nın bilinen en eski caddesidir ve yine bu nedenle dikkat çekici bir öneme sahiptir. Dua Meydanı ve itfaiye düzeni için de kullanılan Yağlıkçılar Caddesi, başlangıçta Haliç limanlarıyla, daha sonra Hanlar Bölgesiyle kurduğu bağlantı nedeniyle yoğun olarak kullanılan yaya ulaşımından biri olma özelliğini korumaktadır.⁴

Kalpakistan Caddesi ise anıtsal nitelikteki Beyazıt ve Nuruosmaniye kapılarını birbirine bağlayan doğu - batı yönündeki eksendir. Çarşı içindeki en geniş cadde olan bu eksen, her iki kapıyı kesintisiz bir biçimde bağladığı için yaya tarafından sadece bir geçiş yolu olarak da kullanılmıştır. Şehirle kurduğu bu güçlü yaya bağlantısı nedeniyle adeta şehre hizmet eden cadde, kuşkusuz bu nedenle sadece Kapalıçarşı'ya değil şehre de aittir. Sahip olduğu bu özelliğiyle çarşının, sokakların devamlılığına dayanan karakteristik yapısını güçlü biçimde yansıtan Kalpakçılar Caddesi halen en önemli yaya eksenlerinden biridir.

Kapalıçarşı içindeki diğer sokak ve caddele- rin boyut ve biçimlerini, çarşının merkezinde bulunan Cevahir Bedesteni'nin geometrisi ve dört yöne açılan kapıları belirlemiştir. Yatayda ve düşeyde paralel olarak biçimlenen, Cezar'ın ifadesiyle "kışla kadar muntazam" sokak kurgusu, sahip olduğu ızgara planıyla çarşının büyük bir bölümünü de kapsar (Cezar, 1985:156). Ancak batı yönünde, Yağlıkçılar Caddesi'nin sol tarafında, sokak kurgusu dikkati çekecek derecede biçimsel farklılık gösterir ve geometrik sokak düzeni, yerini organik sokak düzenine bırakır.

Genel kurgusu sokaklar üzerine kurulmuş olsa da Kapalıçarşı hanlar ve bedesten yapıların-

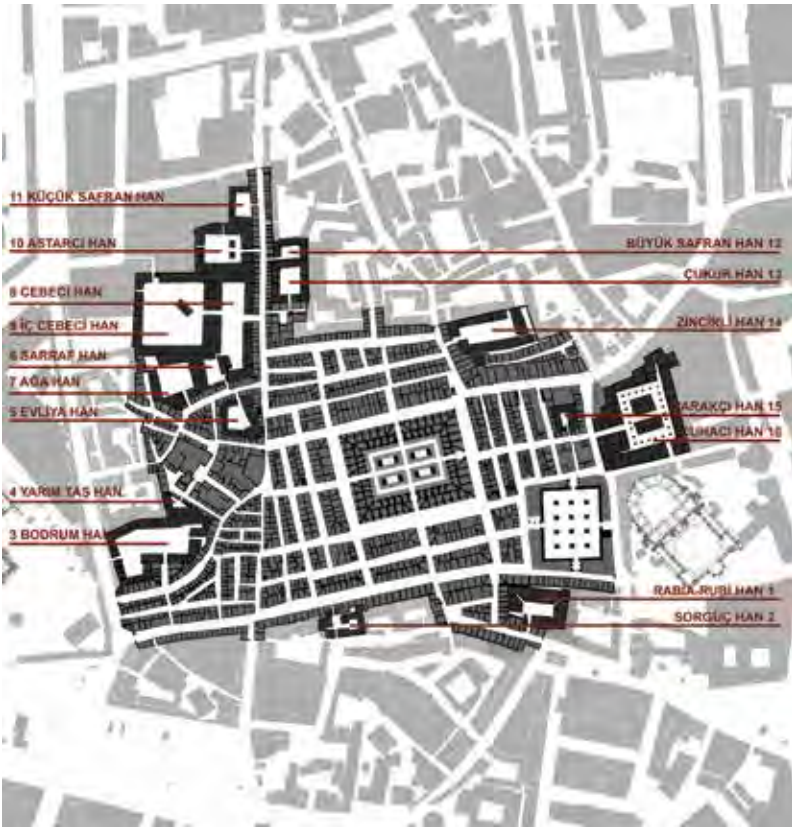
dan oluşan bir bütündür. Gerçekten bu yapıların çarşı içindeki varlıkları ilk başta algılanmaz. Kuşkusuz bunun nedeni, çarşının sokaklarıyla çevrelenmiş olmalarıyla beraber dükkân dizilerinden oluşan sokak düzenine izin vermeleridir. Bu nedenle hanların çarşı sokaklarıyla oluşturduğu mekânsal bütünlük dikkat çekicidir. Sokakların oluşmasında doğrudan belirleyici olmayan hanlar, üzerinde bulundukları sokağa bağlanma biçimiyle sokak karakterinin devam etmesine olanak sağlamıştır. Girişlerinde genellikle sokaklar gibi karşılıklı küçük dükkân dizileri bulunur. Dolayısıyla sokak karakteri kazanan girişleri nedeniyle han kapıları bağımsız olarak algılanmaz. Çarşının sokak düzenine izin veren bu yaklaşımla hanlar, Çarşının hiç bitmeyecekmiş gibi süreklilik gösteren sokak düzeni içinde adeta saklanırlar ve içlerine girilmediği sürece fark edilmezler.

Çarşı içinde bugün dışarıya kapalı ve dışarıya açık olmak üzere iki farklı yapıya sahip 16 han bulunmaktadır.

Dışarıya kapalı hanlar, sadece çarşının içinden ulaşılan iç han olarak da nitelendirilebilecek yapılardır. Bu özellikte Rabia-Rubi, Yarımtaş, Evliya, Ağa, Astarıcı, Sarraf, Büyük Safran, Küçük Safran, Çukur, Zincirli ve Varakçı olmak üzere 11 adet han bulunmaktadır.

Dışarıya açık hanlar, hem Kapalıçarşı içinden hem de dışarıdan ulaşılan, "yolgeçen hanı" olarak da tanımlanan hanlardır. Bu yapıdaki hanla-

Harita 5. Kapalıçarşı içindeki yatay (Kalpakçılar Caddesi) ve dikey (Yağlıkçılar Caddesi) eksenler ile Kapalıçarşı'nın sokak düzenini oluşturan Cevahir Bedesteni.

Harita 6. Kapalıçarşı'nın hanları.

rın dışarıya açılan kapıları aynı zamanda Kapalıçarşı'nın tanımlanmış numaralı kapılarını da oluşturur. Bu özellikte, Sorguçlu, Bodrum, Cebeci, İç Cebeci ve Çuhacı olmak üzere 5 adet han bulunmaktadır.

Hanlarla beraber çarşığı oluşturan diğer yapılar ise bedestenlerdir. Kapalıçarşı içinde bugün Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılmış olan Cevahir ve Sandal olmak üzere iki bedesten yapısı bulunmaktadır (Mortan ve Küçükerman, 2011; Anonim, 1992).

Çarşı içindeki ilk bedesten yapısı olan Cevahir Bedesteni, 1456-57 yılları arasında yapılmıştır. Dört yöne açılan mimari yapısıyla merkezde kalarak çarşının, etrafında gelişmesini sağlamış, aynı zamanda çarşıyla her yönden eşit bağlantı kurmuştur. İşlevi gereği çarşının kasası gibi kullanılmış; esnafın, kıymetli malını ya da parasını emanet ettiği, bugünkü anlamıyla banka kasası görevini görmüştür. Bununla beraber saraya ait mücevher, altın, silah ve halı gibi çok kıymetli eşya burada saklanmış; bir anlamda sarayın da kasası olmuştur (Özdeş, 1998). Dikkati çeken nokta, Cevahir Bedesteni'nin çarşı içindeki üretim ve ticaret hiyerarşisini de belirlemiş olmasıdır. Bu nedenle fiziksel yapısıyla sokakları belirlemekle beraber işlevsel olarak da çarşının mekânsal hiyerarşisini oluşturmuştur. Üretilen ve satılan ürünün değerine bağlı oluşan bu hiyerarşik düzen, bedesten merkez olmak üzere çepçemele doğru dört halkadan oluşur. Birinci

halka bedestendir ve çok büyük maddi değere sahip maden, taş vb. maddeler burada daha çok koruma-saklama amaçlı tutulur. İkinci halka, bedesteni çevreleyen sokaklardır ve değerli maddelerden üretilmiş yine değerli ürünler bulunur. Çevre halka da denilen üçüncü halkada ise hassas sanayi ürünleri üretilir, saklanır veya sergilenir. Dördüncü halka, çarşı çeperinde kalan ticaret hanlarından oluşur. Buralarda merkeze göre daha az değerli ürünler bulunur ve satılır (Mortan ve Küçükerman, 2011).

Sandal Bedesteni ise 1472-78 yılları arasında yapılmıştır. Dört kapısından üçü ile çarşı içine, Sandal Bedesteni Kapısı adını alan 21 numaralı kapısı ile çarşı dışına açılır. 1914 yılında İstanbul Belediyesi tarafından mezar salonu yapılmış, 1983 yılına kadar bu işlevini sürdürmüş, Nisan 2015 tarihinde 20 yıllığına özel sektöre kiralanmıştır (Sakaoğlu, 1994; Mortan ve Küçükerman, 2011; Özdeş, 1998; Ceylan, 1989; URL1). Cevahir Bedesteni gibi Kapalıçarşı'nın oluşumunda belirleyici olmamış, ancak işlevi ile çarşının ticaret hayatı içinde yer almıştır.

Anıtsal nitelikteki yapılarıyla hanlardan farklılık göstermesine karşın bedestenler de aynı hanlar gibi, bulunduğu yerde dükkân dizileri arasında adeta gizlenmiştir. Bu dükkân dizileri bedestenlerin cepheleriyle birlikte çarşının sokaklarını da oluşturur. Bu nedenle bedesten yapıları da, aynı hanlar gibi, içine girilmeden fark edilmez. Dolayısıyla mimari yapısına bağlı olarak, hanlar avlusuyla, bedestenler ise kütlesi ve kubbelerden oluşan üst örtüsüyle ancak çatı düzleminde kendisini gösterir. Başka bir anlatımla, hanların da bedestenlerin de kendisini dışarıya yansıtan bir cephesi yoktur. Hatta içinde yer aldıkları Kapalıçarşı'nın da kendisine ait, bilinen anlamda bir cephesi yoktur.

Amicis'in de ifadesiyle, "Kapalıçarşı'nın dışarıya dikkat çekecek ve içerisini tahmin ettirebilecek bir hali yoktur" (Amicis, 1993:86). İçerideki mekânsal varlığına karşın dışarıya görünen yüzü sadece kapılarıdır. Onlar da sadece kapalı olduğu zaman görünür. Açık olduğu zaman ise sokakların ve ticaretin devamlılığı nedeniyle algılanmaz.

Kapalıçarşı bugün numaralandırılmış 21 adet kapı ile şehre bağlanmaktadır. Kapıların boyutunu ve biçimini hem içerideki hem de dışarıda bağlandığı sokaklar belirlemiştir. Bu nedenle bazıları çok küçük ve sıradan kapılardır. Beyazıt ve Nuruosmaniye kapıları ise anıtsal boyuttaki yapısıyla Kapalıçarşı'nın simgeleşmiş girişlerini oluşturur.

Sonuç

Bir bedesten yapısından başlayarak çevresini adeta ağ gibi saran sokaklardan oluşan Kapalıçarşı'nın varlığını şehrin ticaret hayatı belirlemiştir. Çünkü ticaret için kurulan ve ticaretle zenginleşen çarşı, şehrin ticaret hayatıyla birlikte kendi mekânsal varlığını da yaratmıştır. Günümüzde birlikte var olduğu yakın çevresiyle beraber İstanbul için önemli bir turizm merkezi olmanın ötesinde, sahip olduğu mekânsal yapı ve oluşturduğu kurumsal kimlikle, değeri tartışılmayacak bir kültür mirasıdır. Bugün adeta bulunduğu yerde hep varmış gibi duran, Amicis'in "ezeli ve ebedi panayırı" kuşkusuz bilinen en dikkat çekici çarşı yapılarından biridir ve kuşkusuz bu nedenle korunması koşulsuz bir zorunluluktur (Amicis, 1993:82).

F. Gülşen Gülmez, Doç. Dr., MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

* Bu makale, "Kapalıçarşı Gelenegi ve İstanbul Kapalıçarşısı'nın Mekânsal Analizi" başlıklı MSGSÜ, 2014-01 no.lu BAP'den üretilmiştir.

** Haritalar M. Haskol, D. H. Akkaya Usman, G. Okumuş Solmaz ve D. Akyürek tarafından üretilmiştir.

Notlar

1. Baş, 1474-1694 yılları arasında bakım ve onarım belgeleri üzerinden çarşıya zarar veren 14 yangından, Cezar ve İstanbul Ansiklopedisi ise bu yangınlardan bazılarıyla beraber, 1694-1954 yılları arasında altı yangından daha bahseder. Mortan ve Küçükerman ise, 1515-1954 yılları arasında 15 yangından bahseder. (Baş, 2008:230-255, Cezar, 1985:150, Gülersoy, 1994, Mortan ve Küçükerman, 2011:184).
2. Bu yöndeki Bodrum Han kapısı ise, deprem sonrası açılan kapılarla ortak yapısal özellik göstermez. Bu nedenle daha sonra açılmış olmalıdır.
3. Hanlar Bölgesinin ilk oluşum izleri ve limanla doğrudan bağlantılı olması nedeniyle bu yönde, Kapalıçarşı ve Haliç arasındaki alan haritaya konu edilmiştir.
4. Yağlıkçılar Caddesi üzerinde, Şark Kahvesi önünde bulunan ve çarşı içinde tek olan genişlik, diğer sokak birleşimlerinden farklı olarak beş sokağın birleşmesinden oluşmuştur. Bu genişlik, hem esnaf tarafından Dua Meydanı olarak kullanılmış, hem de itfaiye düzeni burada hazır bulunmuştur. Esnafın sabah işe başlamadan önce toplanıp dua ettiği diğer Dua Meydanı, Cevahir Bedesteni'nin 1 numaralı kapısı önündedir ve her iki Dua Meydanı Cevahir Bedesteni'nin de içinden geçen sokakla birbirine bağlanır (Özdeş,1998; Çeçener, 1985).

Kaynaklar

- Amicis, E. (1993) *İstanbul 1874*, Çev. Prof. Dr. Beynün Akyavaş, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurulu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Anonim (1992) "Büyük Çarşı", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, Cilt: 6, s.509-513.
- Sakaoğlu, N. (1994) "Bedesten Esnafı", *İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, Cilt: 2, s.118-120.
- Gülersoy, Ç. (1994) "Kapalıçarşı", *İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, Cilt: 4, s.422-430.
- Baş, Y. (2008) *İstanbul Kapalıçarşısı (XV-XVII yy.)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, AÜ, SBE, Erzurum.
- Börü, A., Evrenberk, R. (1956) "Yanan Kapalıçarşıda 6538 Sayılı Kanun Gereğince Kısım Kısım Yapılmakta Olan

- Tamir veya İhya İşleri", *Arkitekt*, Sayı: 1956-01 (238), s.23-29.
- Cerasi, M. M. (1999) "18. Yüzyıl Osmanlı Kenti", *Cogito*, Osmanlılar Özel Sayısı, Yapı Kredi Yayınları, Sayı: 19, s.201-215.
- Ceylan, O. (1989) *Geleneksel Türk Osmanlı Çarşı Yapılarının Oluşumu, Gelişimi ve Yakın Doğu Kültürleri ile Olan Etkileşimleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, MSÜ, FBE.
- Cezar, M. (1985) *Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi*, MSÜ Yayını, No. 9, İstanbul.
- Çeçener, H. B. (2011) *Eminönü Hanlar Bölgesi Anıtsal Eserler Kılavuzu*, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Yayını, İstanbul.
- Doğutan, M. (1992) *Ticari Mekanların Oluşum Özelliklerinin Mekan Tasarımında Değerlendirilmesi ve Uzun Çarşı İçin Bir Öneri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSÜ, FBE.
- İnalçık, H. (1996) "Fatih, Fetih ve İstanbul'un Yeniden İnşası", *Dünya Kenti İstanbul*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s.22-37.
- Kösemen, D. (2005) *İstanbul Ticaret Bölgesinin Oluşumunu Etkileyen Çevresel Faktörler ve Hanların Mimari Kurgusu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSÜ, FBE.
- Kuban, D. (1996) *İstanbul Bir Kent Tarihi, Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul*, Çev. Zeynep Rona, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Kuban, D. (1998) *Kent ve Mimarlık Üzerine İstanbul Yazıları*, YEM Yayınları, İstanbul.
- Küçükerman, Ö., Mortan, K. (2007) *Kapalıçarşı*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Mango, C. (2016b) "Konstantinopolis Zafer Yolu ve Haliç", *Dumbarton Oaks Seminerleri - Konstantinopolis: Şehrin Dokusu*, Çev. Hazal Yalın, Alfa Yayınları, Alfa Yayınları, s.36-68.
- Mango, M. M. (2016a) "Konstantinopolis'in Ticari Haritası", *Dumbarton Oaks Seminerleri - Konstantinopolis: Şehrin Dokusu*, Çev. Hazal Yalın, Alfa Yayınları, s.69-119.
- Mortan, K., Küçükerman, Ö. (2011) *Çarşı, Pazar, Ticaret ve Kapalıçarşı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Müller-Wiener, W. (2001) *İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası*, Çev. Ülker Sayın, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Özdeş, G. (1998) *Türk Çarşıları*, Tepe Yayınları, Ankara.
- URL: <http://www.radikal.com.tr/turkiye/bosaltilan-sandal-bedestenin-yeni-sahibi-belli-oldu-1342201/>

The İstanbul Grand Bazaar and Its Spatial Structure

The history of the İstanbul Grand Bazaar begins with the history of İstanbul after the conquest. Fatih Sultan Mehmet took important steps to revive the conquered Byzantine city, to transform it into a Turkish one and to establish the capital of the empire. One of those steps was to construct the covered bazaar (bedesten) with the aim to make it a foundation of Hagia Sophia. This building, which is known as Cevahir Bedesten today and has the feature of being the central of the Grand Bazaar, has been the starting point of the bazaar and trade life of İstanbul which is still going on today. The İstanbul Grand Bazaar, which developed its actual size and shape over time, survived many fires and earthquakes, and after these disasters, its borders and architectural structure changed depending on the repairs. The aim of this paper is to analyze the spatial structure of the Bazaar by evaluating its historical background, spatial boundaries, relationship with the topography and its positioning in urban fabric through main roads, streets, axes, inns, bedestens and gates that all can be defined as its spatial components of its entire complex structure.